
VICENT SIMBOR ROIG

LA PROPOSTA GRAMATICAL
DEL P. LLUÍS FULLANA I MIRA
(1871-1948)

---

1. L'ITINERARI GRAMATICAL DEL P. FULLANA

El P. Fullana ha estat, sense dubte, la més gran esperança i, alhora, el major fracàs de l'intent normativitzador del català a casa nostra durant el segle xx. Hauria pogut ser el paral·lel valencià de Pompeu Fabra i de mossèn Antoni Mª Alcover, companys generacionals i mestres admirats. Al capdavant, tanmateix, resultà l'entrebanc més fort per a la unificació i normativització de la llengua.

La seua obra és condicionada definitivament per dos factors: la manca d'una rigorosa i necessària preparació lingüística i la feblesa davant les pressions segregacionistes.

La primera, el lector no tardarà a comprovar-la en resseguir l'anàlisi de la seua aportació gramatical, tal com ja van advertir i comprovar els militants del valencianisme cultural i polític, que aleshores maldaven per la normativització gramatical del valencià des d'una posició unitarista de la llengua catalana general, i els filòlegs coetanis, com, per exemple, Bernhard Schädel i Pere Barnils. El primer (1909:171) té paraules molt contundents contra l'aportació del P. Fullana al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, la seua *Ullada General a la Morfologia Catalana*:

L'autor oblida que'l llatí vulgar es la font dels orígens de la llengua catalana y fa estranyes combinacions ab l'ajuda de quatre fantàstiques "lleys fonètiques", "lleys d'escursament, d'estalvi de forses, d'eufonia y de distinció" pera relacionar les formes de les paraules catalanes ab les del llatí clàssic. Malaguanyat un tan considerable esforç!¹

(1) Transcripció literalment, accentuació inclosa, els paràgrafs citats al llarg del present treball. Només en el cas de les paraules entre cometes dels exemples he esmenat els obliis tipogràfics clars de l'accentuació d'acord amb les regles del P. Fullana, quan no es tractava de les vocals o, e, susceptibles de ser considerades obertes o tancades, però no he corregit cap accent original.

Pere Barnils (1915: 139), a pesar de l'amabilitat amb què tracta l'autor de la *Gramàtica Elemental de la Llengua Valenciana* (1915), no pot evitar aquest balanç inequívoc, després d'haver ressaltat els errors més notoris al seu parer: "L'obra del Rde. P. Fullana, síntesi d'un gran treball i d'un gran amor al parlar de València, no respòn, en general, a l'estat actual dels estudis lingüístics a la nostra terra."

La seua feblesa davant les pressions anticatalanistes de les forces vives valencianes des de les institucions polítiques i culturals és la causa responsable del tortuós itinerari seguit pel P. Fullana, submís i pusil·lànim i, potser, amatent a la reconeixença "oficial", que el durà, tal com ha assenyalat Alfons Llorenç (1989: 579-605, especialment p. 582) de contundent unitarista en un primer període (1902-1915) a segregacionista, en un segon període que podríem concloure l'any 1932, en què acceptà encapçalar la llista de signants de les normes ortogràfiques unitaristes de l'Acord de Castelló, just el mateix any en què havia publicat la seua última proposta ortogràfica (*Ortografia Valenciana*), encara antunitarista, i que reeditarà l'any següent, el 1933; i un tercer i últim període que arriba fins al 1948, any de la seua mort, època en la qual sembla que havia decidit, per fi, acceptar les normes fabristes seguides pels escriptors valencians, segons informació transmesa per Josep Giner (1959: 241):

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

La seua obra més important és l'*Ortografia* tal com ell l'havia deixada, corregida i esmenada, a punt d'una nova impressió. Esta *Ortografia* nova estava escrita pensant en les tendències dels escriptors actuals, que ell seguia molt de prop, com demostra la seua correspondència.

i corroborada per Francesc Ferrer i Pastor, en notícia recollida per Alfons Llorenç (1989: 585):

En 1947 ... començarà a corregir la *Gramàtica de la llengua valenciana* per adaptar-la en tot a les Normes de l'Institut d'Estudis Catalans. Va ser un treball inacabat: el 21 de juny de 1948, pobre, sol, ignorat i allunyat del seu país, moria a Madrid.

En efecte, les afirmacions unitaristes, públiques i, sobretot, privades, dominen el primer període, tal com descobrim en aquest fragment del pròleg, –transcrit en una lletra a mossèn Alcover–, al treball "Característiques Catalanes de lo Regne de València", premiat als Jocs Florals d'aquesta ciutat l'any 1908 (Llorenç 1989: 600):

Escriure totes les característiques catalanes usades dins lo Regne de València, equivaldria à escriure una Gramàtica Catalana i posar en la portada *Gramàtica de la Llengua Valenciana*.

A la *Gramàtica Elemental de la Llengua Valenciana* (1915: 17):

No és llengua essencialment diferent del català i baleàric. Rónegament existixen cèrtes diferències dialectals, pròpies de les regions valenciana, catalana i baleàrica.

I en aquest fragment d'una lletra a mossèn Alcover (Llorenç, 1989: 604):

Com en València estem encara començant es precis subjectarse a les circumstàncies i, sense qu'els valencians s'en abercebiguen, donar passets cap a l'unitat ortogràfica del *Català*. Mes si ells creuen que volem portarlos, vullgues i no vullgues, el català, es fan anrere.

La postura unitarista del P. Fullana era tan clara per a Antoni M. Alcover que encara l'any 1915 afirmava des del seu *Bolletí* (1915: 92):

El P. Fullana professa lo que és evident de tota evidència i que sols la passió o el prejudici obstinat i rebel·lo pot desconèixer, això és, que el valencià no és més que el *Català de València*.

Aquesta ferma convicció, però, no impedeix, tampoc les propostes públiques més confuses, com ara en el seu treball *Estudi sobre Filologia Valenciana* (1912: 2):

Eixa llengua antiga, puix, formada del *llatí vulgar* y *baix llatí* [en les terres valencianes], fon la que serví de base y fonament pera formar la valenciana quant s'establiren els catalans conqueridors en esta terra.

I es cert qu'el valencià, com afirma lo mateix Grandia, es desenrollat espontàneament mentres la conquesta d'este Reyne de Valencia, y al mateix temps qu'el català en lo Principat de Catalunya.

A partir de 1915 el P. Fullana abandona les anteriors vel·leïtats unitaristes i, com a filòleg "oficial" del valencianisme provincial i anticatalanista de les forces vives, elabora la seua obra gramatical de maduresa des d'una postura segregacionista. Justament ara, quan el valencianisme progressista defensor de la unitat lingüística i cultural del País Valencià amb Catalunya i les Illes assolí un pes específic en la vida valenciana, l'actitud del P. Fullana no s'explica de cap manera, si no és per una claudicació de les seues íntimes conviccions científiques davant les pressions de la classe dirigent. Una claudicació motivada per una raó tàctica, la d'evitar la topada social i l'aïllament en l'esforç de recuperació de la llengua culta, o per la pròpia negativa a renunciar a l'afalac d'esdevenir el filòleg "oficial" valencià; o, potser, per la barreja d'ambdues coses.

El canvi del tercer període, a la postguerra, no té ja el mèrit i l'oportunitat que hauria tingut els decennis anteriors, quan realment la cooperació del P. Fullana a la campanya de normalització gramatical unitarista empresa pel valencianisme cultural

i polític hauria estat impagable. Ara el projecte era ja un fet unànimement acceptat i el P. Fullana, el primer signant de l'Acord de Castelló de la Plana, no podia fer una altra cosa si no volia esmicolar una mínima coherència personal.

2. L'OBRA GRAMATICAL

Com que la relació completa de l'obra gramatical del P. Fullana ve reportada a l'obra del seu biògraf Benjamín Agulló (1975: 144-146), jo ací només destacaré els treballs més significatius: *Ullada General a la Morfologia Catalana*, de 1906, publicat a Barcelona el 1908 amb idèntic títol i el mateix any a València amb el títol *Ullada General sobre la Morfologia Valenciana*; *Morfologia del Verb en la Llengua Valenciana*, de 1906, publicat a València el 1907; *Treball sobre Filologia Valenciana*, de 1908, publicat a València l'1912 amb el títol *Estudi sobre Filologia valenciana*; *Gramàtica Elemental de la Llengua Valenciana*, València 1915, segona edició València 1918; *Vocabulari Ortogràfic Valencià-Castellà*, València 1921; *Compèndi de la Gramàtica Valenciana*, València 1922; *Temes Pràctics per a l'Ensenyança de la Llengua Valenciana*, València 1921; *Temes Pràctics per a l'Ensenyança de la Llengua Valenciana*, València 1928; *Ortografia Valenciana*, València 1932, segona edició València 1933.

3. PRESSUPÒSITS TEÒRICS

Adés he parlat de la manca d'una rigorosa i, aleshores més que mai, necessària preparació lingüística del P. Fullana.

Com a mostra ens pot servir l'abast del seu coneixement de les llengües antigues de la península, quan parla ja l'any 1921 (1921: IX), del "fet indiscutible de la semblança de les llengües *ibèrica* i *cèltica* ab la *romana vulgar*, ja que totes tres perteneixen igualment a la gran rama *indo-europea*". O la confusió de llatí vulgar i baix llatí com a un dels pilars teòrics de la seua *Gramàtica Elemental de la Llengua Valenciana* (1915). O les argumentacions que posa en joc per a explicar les divergències entre la llengua valenciana i la catalana.

Si bé en la *Gramàtica Elemental de la Llengua Valenciana* encara defensava, com abans hem vist, un lligam estret entre català, baleàric i valencià, afegia a continuació que (1915: 17) "nòstra llengua té per distintiu especial la dolçor i suavitat en sa Fonètica i la vivea, moviment, gracia i energia en l'espressió"; és a dir, el conegut tòpic de la dolçor, suavitat i gràcia del valencià que el P. Fullana recull amb entusiasme, entre altres, del seu predecessor Josep Nebot i Pérez.

Convençut personalment de la identitat lingüística, es veu obligat a fer autèntics, i impossibles, malabarismes argumentatius per tal de demostrar alhora la independència i el gran parentiu de la llengua valenciana i la catalana. Així l'any 1921 defensava l'origen autònom procedent del llatí d'ambdues; ara bé, donada la gran afinitat entre el romanç valencià i el català, no va resultar gens difícil la fusió del parlar del poble conquistador amb el parlar del País. I era tanta l'afinitat, sense ser la mateixa llengua, que ni tan sols es va violentar ni una sola llei fonètica en ajuntar-se (1921: XX-XXI). El P. Fullana no troba sospitós que dues llengües diferents es fusionen sense cap alteració d'una de les dues, o l'idèntic ús entre els escriptors clàssics de Catalunya i del País de la grafia *h* (1921: XXII), i les grafies dels palatals (1921: XXXIV-XXXV), etc. A la fi, doncs, les dues llengües diferents resultaven cada vegada més iguals.

Però és encara més preocupant la pobresa de les raons més concloents adduïdes per a separar ambdues llengües. Així, l'any 1912, al·legava (1912: 2-3):

Per això mateix, en un principi, açò és, en lo segle XIII, poca era la diferència entre les llengües parlades en lo Principat de Catalunya y en lo Reyne de Valencia, fins que, per fi, vingué lo segle XIV, en que ja es nòta prou diferència, distinguintse, sobre tot, una d'atra en les terminacions d'els substantius y adjectius, com també en la forma de les personacions, etc. En tots dos cas, un dels admet la terminació en *as* y el valencià en *es*. Esta era y esta es encara la diferència més característica entre les dos llengües.

CATALÁ

Tú amas las finas rosas

VALENCIÁ

Tú ames les fines ròses²

Aquesta pretesa diferència clau entre ambdues llengües, a més a més d'erròniament presentada, car l'oposició no és entre *a* i *e*, sinó entre l'anomenada vocal neutra [ə] (intermèdia entre la *a* i la *e*) i *a*, *e*, ja havia estat estudiada i aclarida per Milà i Fontanals des del segle passat i no oposava, com és ben sabut, el català i el valencià, sinó la branca oriental i l'occidental del català, on s'inclou el valencià. En aquesta argumentació el P. Fullana es mostrava com un fidel deixeble o continuador de l'inefable Nebot i Pérez.

Anys després, en el *Vocabulari* de 1921, descobreix una divergència morfològica més inqüestionable (1921: XXIII): el morfema *-o* de la 1ª conjugació, que distingia el català del valencià, que presenta el morfema *-e*, i del balearic, que té absència de morfema. Aquesta diferència morfològica, com també és ben conegut, descriu a grans trets la realitat dialectal actual, però cal recordar l'evolució diacrònica de la llengua catalana general: un primer estadi, tant per als parlants de Catalunya com de les Illes i del País Valencià, amb morfema Ø, que després a Catalunya i al País Valencià fou substituït pel morfema *-e*, i que finalment al Principat fou reemplaçat pel morfema *-o*, que només es generalitza a partir del segle XVI, per diferenciar la 1ª persona del singular de la 3ª.

(2) Les contradiccions –ací i en tots els paràgrafs citats– en l'accentuació, com per exemple en “diferència”– “diferència”, són de l'original.

4. ESTUDI FONÈTIC I PROPOSTA ORTOGRÀFICA

Vegem-ne alguns dels punts més conflictius:

4.1. Vocalisme

En parlar a la *Gramàtica* de 1915 (1915: 21-22) –la primera vegada que s’hi refereix– dels diftongs els agrupa en *constants* i *variables*, i aquests darrers no són més que la castellanització prosòdica de la nostra llengua, perquè “es diuen diptongos variables quan precedix una vocal dèbil a una fòrta i no recau sobre nenguna d’elles l’accent tònic.” Són: *ia* (“gracia”), *ie* (“propietat”), *io* (“accionar”), *ua* (“pèrdues”), *uo* (“perpètuos”). Ja no modificarà la seua postura en les obres següents.

4.2. Consonantisme

Una nova mostra de la inconseqüència del P. Fullana la trobem a l’*Estudi sobre Filologia Valenciana*, on, després d’haver avisat al començament l’existència de trets lingüístics diferenciadors entre valencià i català, basa els seus estudis sobre els sons consonants en l’estudi *Manual de Fonètica Catalana*, de Bernhard Schädel.

També ací addueix el testimoniatge dels escriptors per tal de demostrar els arguments, però dels escriptors de finals del segle xv en avant fins a l’actualitat; és a dir, oblida l’època més important, l’època de la creació de la llengua i dels nostres grans escriptors clàssics, i comença a aportar textos de la Decadència ençà, quan la nostra llengua resta abandonada de protecció i dialectalitzada.

De tota la descripció del sistema consonàntic faré esment dels sons alveolars sibilants, palatals fricatius i africats, dels oclusius bilabials (*b, p*), dentals (*d, t*) i velars (*g, c*) en fi de mot, i de la grafia de la *ll* i *l·l*.

4.2.1. Alveolars sibilants

Segons la proposta del P. Fullana de l’any 1912, el so alveolar sibilant sonor s’ha de representar així:

Usarém de la *s*: a) Entre dos vocals. b) A la fi de dicció quan tinga qu’unirse á la paraula següent; y c) Quan va precedida de les linguodentals *d, t, l, n*, y la linguoalveolar *r* (1912:43). Exs: [casa], [les atres], [Adsubia], [almorsar], [butsa].

Usarém de la *c* pera conservar l’etimología, quan va precedida d’una de les cinc consonants indicades en el *d*) [deu voler dir *c*] anterior” (1912: 43). Exs: [polce], [once], [dotce].

Y usarém de la *z* entre dos vocals, en aquelles paraules que la porten en son orige (1912: 43). Exs: [Llazer], [profetizar].

A les gramàtiques del 1915 i 1921 no modifica res, sols elimina la lletra *d* de les consonants que han de precedir la *s* i la *c* sonores.

Al darrer tractat d'ortografia, de 1932, continua amb la mateixa proposta i només afegeix l'ús de la *z*, a més a més de la posició intervocàlica, quan va darrere de *n*: [benzina], [benzoat].

La variant sorda s'ha de representar per *s*, *ss*, *c*, *ç*, *z*, d'acord amb les regles següents:

a) Per la *s* en principi i fi de dicció; en mig de dicció precedida d'atra consonant, y també entre dos vocals, en paraules compostes, de formació volgar (1912: 52). Exs: [segar], [univers], [inscriure], [pols], [parasol], [resol], [resonancia].

b) Per dos *ss* en les paraules que ja la porten en lo seu orige, y quan la *r*, evolucionant la paraula, s'assimila pel contacte d'atra *s* (1912: 52-53). Exs: [missa], [confessió], [bossa].

c) Per la *c* davant de *e*, *i*, y per la *ç* davant de *a*, *o*, *u*, com també a la fi de dicció pera conservar la *c* etimològica y la provinent de la *t*, convertida en *c*, com hem vist al tractar de la etimologia, o el orige de les paraules valencianes (1912: 53). Exs: [cegar], [ofici], [plaça], [cançó], [llenç], [braç], [llaç].

Y d) Per la *z* en principi de dicció a fi de conservar l'etimologia (1912: 54). Exs: [zel], [zizanya], [zefir], [zona], [zodiacum].

Tampoc aquesta proposta no serà essencialment modificada, encara que en la *Gramática* del 1915 s'afegí l'ús de la *ss*: a) en els superlatius absoluts: "certíssim", "amadíssima"; b) en les paraules compostes de *bis* i *dis*, quan el segon component comença per *s*: "dissecció", "bissílaba".

Al *Compèndi de la Gramática* de 1921 conserva intacta la regla, i només afegeix a l'ús de la *ss*, els casos de *d* assimilada a *s* pel contacte d'aquesta: "assegurar", "assaonar".

A l'*Ortografía* del 1932 mantindrà la proposta amb alguns retocs derivats de la lectura de Fabra: el canvi del prefix *bis* per *des* que junt a *dis* donen origen a *ss* en les paraules compostes en què el segon element comença per *s*: "dessaborir", "dissecar"; l'escriptura de *s* i no *ss* darrere dels prefixos llatins *ante*, *bi*, *contra*, *sobre*, *supra*, *tri*, *uni*, i dels prefixos grecs *a* privativa, *anti*, *di*, *hipo*, *mon*, *poli*, *tetra*, etc.: "antesala", "bisecció", "disílaba".

Les regles, ja es veu, no poden ser més confuses i impracticables, ja que:

– l'alveolar sibilant sonor s'escriu *s* quan va precedida de *t*, *l*, *n*, *r* i alhora l'alveolar sibilant sord s'escriu també *s* enmig de paraula precedida de consonant, de manera

que l'usuari de la llengua ha de tenir els dons màgics suficients per a distingir “ènsa” (sonora) de “pensar” (sorda).

– Amb la grafia *c* l'usuari es troba davant el mateix problema, però ara fins i tot el P. Fullana s'adona de l'embolic de les seues regles i s'anticipa a les objeccions:

Dirà tal volta algú que representant ja *ce-ci* lo sò sord, podrà ser causa de confusions; pero responem que la conservació d'eixa *c*, que no es l'única grafia que representa dos o més sons, i que l'us d'ella, representant l'esmentat sò sonor sord, està subjècte a una regla, açò es, que la *c* té lo sò sonor quan li seguix *e*, *i*, i la precedixen una de les consonants *l*, *n*, *r*, *t*: *polce*, *quince*, *catorce*, *dotce* (1932: 41-42).

Aquesta és, però, la millor prova de la impossibilitat de les regles proposades: ni el mateix autor les acaba d'entendre, perquè tot el paràgraf transcrit sobre l'eficàcia d'aquesta proposta s'ensorra si li repliquem que s'escriu en idèntica situació una *c* bé sonora bé sorda, com per exemple en “catorce” (sonora) i en “tòrce” (sorda) (1932: 38-40).

Conseqüència d'aquest ús de la *c* és l'oblit del dígraf *tz*, que és reemplaçat per *tc*.

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

4.2.2. Palatals fricatius i africats

El P. Fullana afirma que el valencià només compta amb el so palatal fricatiu sonor, el palatal fricatiu sord i el palatal africatat sord. No cal ni dir que el P. Fullana, tan contundent enemic del parlar apitxat i defensor de la fonètica valenciana no apitxada, segueix un inaudit corrent lingüístic valencià entossudit a tapar-se les orelles davant la realitat fonètica, perquè, posats a prescindir de la fonètica sintàctica, el valencià és de veres que realitza només tres sons entre els palatals fricatius i africats, però no els tres més amunt vists, com assegura el P. Fullana, sinó un de palatal fricatiu sord, un de palatal africatat sonor i un de palatal africatat sord. I si la intenció és separar el valencià del català el recurs no pot ser més inadequat, perquè així l'únic que resta demostrat és la identitat entre el català oriental –el català per antonomàsia per a ell– i el valencià, mentre que, si ens atenem a la realitat, ens diferenciem, com els catalans occidentals, justament per la no existència entre nosaltres del so palatal fricatiu sonor, sempre realitzat africatat sonor.

Però vegem quina era la seua proposta ortogràfica, que lògicament ha de prescindir de les grafies *tg*, *tj*, ja que no hi ha, per a ell, sons palatals africats sonors.

4.2.2.b. Palatal fricatiu sord

Afirma en 1912:

Representarém sempre este só per la *x* precedida de la *i* eufónica, menys en principi de dicció, en que no cal usarla (1912: 65). Exs: [reixa], [marraixa], [aixut], [aixó], [eixemple], [Xátiva], [Xaló], [xoneta], [xeringa].

Ja no modificarà mai aquesta regla.

4.2.2.c. Palatal africatat sord

Proposava en 1912 usar

La *ch* y la *ig*. La primera per a principi y fi de dicció, y la segón pera la fi de paraula solament (1912: 68). Exs: "archiu:", "concha", "archimandrita".

Tampoc ja no modificarà mai aquesta regla, però corregirà l'error de formulació: la *ch* s'usarà en principi i mig de paraula i *ig*, en fi: "chic", "porche", "vaig", "veig" (1932: 56).

A l'*Ortografia Valenciana* de 1932, intenta de donar un suport més raonat en defensa de la *ch*. Després d'acceptar (1932: 57) que "no cab dubte que es la *c* la consonant qu'en major número de paraules representa originariament l'esmentat só", reafirma (1932: 56) que la millor grafia és la *ch*, perquè és "etimològica en quant el primer element, o siga la *c*, haver segut usada pels prosistes i poetes valencians." Al capdavant era una mostra més de l'obstinació a conservar el seu criteri, sense tenir en compte ni l'ús entre els escriptors clàssics de la *tx* intervocàlica i *x* darrere de consonant, ni tampoc l'acceptació d'aquestes grafies per la pràctica totalitat dels escriptors valencians dels anys trenta.

4.2.3. Oclusius bilabials (*b*, *p*), dentals (*d*, *t*) i velars (*g*, *c*) finals de mot

4.2.3.a. Bilabials

L'any 1912 proposava per a les bilabials oclusius en fi de mot l'ús de *b* i *p* tenint en compte l'etimologia i la derivació:

Só billabial explosiu sort. –Es representa per mig de la *p* y la *b*, á la fi de dicció, com també en els sufixes *ab*, *ob* y *sub*." (1912: 38). Exs: [part], [ploure], [cap], [corromp], [verb], [sab], [absolut], [obtindre], [subsamar].

Pera saber quan deurá ferse us de la *p* y quan de la *b* á la fi de dicció, cal acudir á l'etimología y á la derivació. Així, escriurem *verb* en *b*, y *cap* en *p*, per vindre dels mots llatins *verbum* y *caput*. Y de la mateixa manera escriurem *b* en *sab* y *p* en *corromp*, per derivarse de *saber* y *corrompre* (1912: 38-39).

A l'*Ortografia Valenciana*, de 1932, amplia molt la regla tan eixuta del 1912:

a) En fi de mot s'escriu *p* quan la precedeix vocal: "arrap", "príncip", "nap", "cup", "cap", "llop", "grup".
– "nap", "cap", "cup", "llop", canvien la *p* en *b* per als seus derivats quan li segueix vocal: "nap", "nabet"; "cap", "cabet"; "cup", "cubet". "cubòr"; "llop", "lloba", "llobet".

– excepcions a la regla: com que porten *b* originalment i la conserven als femenins i derivats s'escriurà *b* i no *p* als mots següents:

1. Els acabats en *fob*: "hidrófob", "hidrófoba".
2. Els acabats en *sílab*: "bissílab" – "dissílab", "trisílab", "deca sílab".
3. Tots els següents: "árab" "adob", "Job", "cub", "club", "glob", "aljub", "cab", "sab", "reb", "ab".

b) En fi de mot quan precedeix consonant com a regla general s'escriurà *p*, però, contra la regla general, s'escriurà *b* en aquells mots els femenins i derivats dels quals porten una *b*: "còlp", "colpet"; "serp", "serpeta"; però "balb", "balba"; "calb", "calba".

4.2.3.b. Dentals

Afirma breument l'any 1912 que es representa el so a final de mot:

"generalment per la *t*, y en algún nom exótic també per la *d*." (1912: 41).

A les gramàtiques de 1915 i 1921 no fa cap retoc.

A l'*Ortografia Valenciana*, de 1932, com havia fet amb les bilabials, amplia i modifica essencialment la proposta original:

a) Com a regla general precedit de vocal, es representarà per *t*: "brot", "fet", "tot", "nebot". Alguns mots que adopten *t* en masculí, la canvien per *d* en les formes femenines i derivades: "nebot" – "neboda" – "nebodet" – "nebodeta", "amat" – "amada" – "amador".

Excepcions: es representarà per *d*:

1. Entre altres, en les paraules planes següents: “àcid”, “càndid”, “àrid”, “àvid”, “òxid”, “retrògrad”, i en “àspid”, “bòlid”, “anhídrid”, “anèlid”, “aràcnid”, etc.
2. En “alcaid”, “fred”, “flúid”, “almud”, “assud”, “sud”.
3. En els substantius femenins acabats en *-etud* i *-itud*: “quietud”, “mansuetud”, “consuetud”, “gratitud”, “plenitud”, etc.

b) Es representarà, precedit de consonant, per *t* o *d*, segons que els respectius femenins i derivats porten *t* o *d*: “bast”, “basta”; “curt”, “curta”; “vist”, “vista”; “bastard”, “bastarda”; “vèrd”, “verda”; “absurd”, “absurda”, etc.; els mots procedents el llatí en *-andus*, *-endus*: “nefand”, “fecund”, “iracund” i “sumand”, “multiplicand”, “minuend”, “substraend”, “dividend”.

4.2.3.c. Velars

Segons l'*Estudi sobre Filologia Valenciana*, de 1912, el so velar oclusiu final de mot s'ha de representar sempre per *c*: “filólec”, “dic”, “duc”, “soc”.

Als manuals de 1915 i 1926 conserva intacta la regla.

I com als casos anteriors de les bilabials i dentals també ara serà a l'*Ortografia Valenciana*, de 1932, on modificarà substancialment la regla de 1912.

a) El so velar, precedit de vocal, es representarà generalment per *c*, però també algunes vegades per *g*, segons l'etimologia:

- c* final: “moc”, “bac”, “trac”, “sac”, “suc”, “dic”.
- g* final: – mots acabats en *-fag* i *-fug*: “sarcófag”, “centrífug”.
– mots acabats en *-leg*: “diàleg”, “pròleg”, “monòleg”.
– mots acabats en *-gog*: “pedagog”, “demagog”.
– i els mots “cartilag”, “náufrag”, “pèlag”, “pròdig”.

b) El so velar, precedit de consonant, es representarà per *c* o *g* segons l'etimologia:

- c* final: “amarc”, “banc”, “fosc”.
- g* final: “fang”, “difong”, “sang”.

Vistes totes les propostes del P. Fullana sobre l'ortografia de les oclusives en fi de mot una deducció resulta evident: el canvi profund, radical, de la postura inicial, 1912-1915, a la postura final, 1921-1932, a diferència de les propostes sobre les

alveolars sibilants i palatals fricatives i africades. Però una altra conclusió més important se'n desprèn: que el P. Fullana anava darrere de les normes de l'*Institut d'Estudis Catalans* i s'hi basava per a les seues propostes.

Si examinem les propostes de 1912, quan encara no havien eixit les Normes de l'Institut, veurem com el seu *Estudi sobre Filologia Valenciana*, és en gran part una continuació de l'obra gramatical de Josep Nebot i Pérez, com més avant comprovarem.

4.2.4. Laterals alveolar i palatal

El P. Fullana proposa a l'*Estudi sobre Filologia Valenciana*, de 1912, escriure amb la mateixa grafia el so lateral alveolar geminat *ll* i el so lateral palatal *ll*, amb la qual cosa l'usuari ha de saber de memòria quan la grafia *ll* representa l'un o l'altre dels dos possibles sons:

Linguodental lateral. –Pera representar este só ja siga sonòr ó fòrt, usarem sempre de la *l*. En algunes paraules, este só es prolongat y, á les hores, usarem la doble *ll*. Més no hi ha que confondre esta *ll* ab la *ll* que servix pera representar lo só *Mediopalatal sort* (1912: 57). Exs: “falaguer”, “malalt” (so sonor); “ploure”, “planura” (so sord); “amella”, “balle”, “bulla”, “molle”, “gualla”, “espalla” (so prolongat).

Aquesta proposta, la impracticabilitat de la qual P. Fabra havia demostrat, per exemple, al “Pròleg” del *Diccionari Ortogràfic*, de 1917, tampoc no serà modificada pel P. Fullana en cap tractat posterior.

4.2.5. Altres retocs ortogràfics de 1921

El P. Fullana aprofità la publicació del *Compèndi de la Gramàtica Valenciana*, el 1921, per tal de corregir, acostant-se a les Normes de l'Institut, alguns aspectes d'ortografia de les consonants de la proposta de 1912 i 1915.

- Davant de *t* enmig de mots s'escriurà *b* o *p* segons l'etimologia: “dubte”, “dissabte”, abans “dupte”, “dissapte”.
- S'escriurà *q* i no *c* davant *u* semiconsonant a fi de conservar l'etimologia: “quant”, “equació”, abans “cuant”, “ecuació”.
- Resol a favor de *i* preposició l'ambigüitat que havia mantingut el 1915, quan proposava com a correctes indistintament *i* i *y*.

4.3. Accentuació gràfica

A la *Gramàtica* de 1915 segueix el model de Nebot i Pérez; accent agut, que s'usarà sobre la *a*, la *i*, la *u*, i les *e* i *o* tancades, amb les regles castellanes, i accent greu, que es col·locarà damunt de totes les *e* i *o* obertes. He fet una simplificació per a no repetir les nou regles i excepcions del P. Fullana, en lloc de limitar-se a avisar, com va fer Nebot, que l'accent agut s'usaria segons les normes del castellà.

A l'*Ortografia Valenciana*, de 1932, manté idèntic esquema amb l'accent greu sobre totes les *e* i *o* obertes i accent agut que seguirà unes regles d'ús a mig camí entre les de l'Institut i les del castellà: s'accentuaran els mots aguts acabats en vocal, en vocal seguida de *s* o en *e* seguida de *n*. Només li faltà acceptar la terminació *in* per a adoptar la proposta de l'Institut; s'accentuaran els mots plans que no acaben ni en vocal, ni en vocal seguida de *s* ni en la terminació *en*, però –i vet ací la divergència amb les normes de l'Institut i l'acostament a les del castellà– sí que s'accentuaran les *i* i *u* tòniques dels mots plans per indicar l'absència de diftong: “raím”, “blaúra” (però les *i* i *u* àtones que no formen diftong portaran la dièresi “veïnat”, “ablaürar”). Els mots esdrúixols s'accentuaran tots.

Una vegada més és ben notori allò que ja he comentat abans: la influència de Nebot i Pérez en el P. Fullana fins a la *Gramàtica* del 1915 i la influència de P. Fabra des del *Compèndi de la Gramàtica Valenciana* ençà.

4.4. Apostrofació

També ací accepta la proposta de Nebot de l'apostrofació directa i inversa, encara que redueix els elements afectats per l'apostrofació, que són:

– Els articles *el*, *la*: “l'ànima”, “l'hòme”, “tòca'l violí” (però no s'apostrofa *els*, com defensava Nebot).

– Els pronoms personals àtons: “m'ofeixc”, “no'm vòl”, “sempre't tindré” (però no s'apostrofen els demostratius, possessius i relatiu *que*, com proposava Nebot).

– La conjunció *que*: “crec qu'ella tardará” (però no *perque* com proposava Nebot),

– La conjunció *de*: “d'ell i d'ella” (però no *en*, *entre*, *desde* com proposava Nebot).

I a l'*Ortografia Valenciana* afegeix l'apostrofació del pronom personal àton *en*: “no n'hi ha prou”.

4.5. Dièresi

L'any 1915 proposava usar la dièresi només damunt la *u* semiconsonant precedida de *g*, i no de *q* perquè no s'havia d'escriure aquesta grafia sinó *c*, i aleshores la *u* que la seguia sempre era semiconsonant: "llengües", "llingüístic".

L'any 1932 afegeix l'ús de la dièresi per tal d'indicar que les *i*, *u* àtones no formen diftong amb la vocal anterior: "veïnat", "ruïnós". Com ja he advertit les *i*, *u* tòniques dels mots plans que no formen diftong reben l'accent gràfic: "raím", "blaúra".

5. MORFOLOGIA

La seua proposta morfològica la publicà a la *Gramàtica Elemental de la Llengua Valenciana*, de 1915, perquè el *Compèndi de la Gramàtica Valenciana* només retocà alguns aspectes ortogràfics. Veurem només alguns dels aspectes més conflictius.

5.1. Article

Accepta, com Nebot, una forma per l'article definit masculí, una altra per al femení i una altra per al neutre:

- Masculí: *el*, *lo*, *els*, *los* i l'article personal *en* i *so*
- Femení: *la*, *les* i l'article personal *na* i *so*
- Neutre: *lo*

I també com Nebot els declina segons la gramàtica llatina.

5.2. Demonstratius

Recomana les formes simples i entre aquestes les castellanitzades: *este*, *esta*; *eixe*, *eixa*; *aquell*, *aquella*. També cita les formes reforçades, però com a pròpies del llenguatge poètic i antic.

5.3. Pronoms personals àtons

Accepta formes vulgars (*mos*, *os*, *heu*, ...) i en rebutja d'altres (*us*) i oblida *ne*, que inclou entre els pronoms indefinits.

Són ben conegudes les dificultats que plantegen els pronoms àtons i la dificultat d'un bon ús, cosa que obliga qualsevol gramàtic a exposar unes regles de combina-

cions clares i suficients. Doncs bé, el P. Fullana resol tots els inconvenients amb dues senzilles regles:

Elisió. – Usarém³ les formes *m', t', l', s'*, ab l'elisió directa, cuan vagen davant de vèrbs que comencen per vocal: *ell m'ha dit això; no t'acòstes a mí; l'has vist hui? ella s'encontra be?*. Lo mateix succeïx cuan dites formes se tròven davant de les partícules *en, hi; m'en vaig, t'en vas, s'en va; no m'hi tròve, no t'hi tròves, no s'hi tròva.*

I usarém les formes *'m, 't, 'l, 's*, ab elisió inversa, darrere de les subjectives *yo, tú, ella* o de les partícules *sí, no; ella'm mira, yo't veig, tú'l creus, ella's llava les mans; si'm vòls, disho; no't diré si'l cau.*

Contracció. – S'usa la contracció entre pronòms complements, advertint que, els que servixen de complements directes, son atraguts pels indirectes:

Mel = me-el, *tel* = te-el, *sel* = se-el, *mels* = me-els, *tels* = te-els, *sels* = se-els, *meu* = me-ho, *teu* = te-ho, *seu* = se-ho, *lil* = li-el, *lils* = li-els, *liu* = li-ho, *lin* = li-en. Cuan el vèrb termina en *a, e, i*, hi ha contracció entre ell i el pronòm afixat: *cómpram això; òmplit la casa; pòrtal ací; créures; òbriu; vendren.*" (1915: 88)

Les normes de contracció que proposa no poden ser, doncs, més confusionàries.

5.4. Relatius

Aprofita les mateixes formes que Nebot, amb idèntica absència de regles per a l'ús correcte i amb les mateixes formes errònies *quin, quina, quins, quines*, i una altra també incorrecta, però aquesta, invenció pròpia: un *qué* neutre que segons el P. Fullana significa *qué cosa*. I tampoc no esmenta el relatiu *on*.

5.5. Possessius

Distingeix els adjectius i els pronoms. Els primers tenen les formes àtones i simples *mon, ton, son, nostre, vostre, llur*, etc., i els segons les formes tòniques i compostes *el meu, el teu, el seu, el nostre, el vostre, llur*, etc., de manera que el P. Fullana s'entossudeix, contra el criteri de l'ús viu, a fer emprar unes formes pràcticament mortes a tot el País Valencià excepte davant de noms de parentiu i els substantius *casa* i *vida*, criteri que no ha seguit en acceptar, com després veurem, les preposicions *hasta* i *al rededor de* perquè són vives en el valencià actual.

Però tampoc no hi ha manca de confusió: com que la forma de l'adjectiu possessiu de tercera persona de diversos posseïdors es *llur, llurs*, que és desusada, ara sí que el P. Fullana veu lògic fer cas a l'ús viu dels parlants i proposa canviar aquestes

(3) L'accentuació dels mots aguts acabats en *-em* és un enigma que no he sabut resoldre, perquè de cap de les regles proposades pel P. Fullana es dedueix tal accentuació.

formes per *el seu, la seua, els seus, les seues*, que són les formes de *pronom* no d'*adjectiu*, segons ens feia saber abans.

Aquesta norma absurda i oposada a tot el parlar viu pretén que es diga “mon cotxe” i “vostre pis” i no “el meu cotxe” i el “vostre pis”.

5.6. Conjugació

Divideix els verbs en tres grups: verbs de lletra temàtica *a*, acabats en *ar*; verbs de lletra temàtica *i*, acabats en *ir*; i verbs de lletra temàtica *u* o *consonant*, acabats en *er* i *re*.

Només accepta, com Nebot, les formes en *-ara, -era, -ira* del pretèrit imperfet de subjuntiu.

Agafarem com a mostra de la seua proposta normativa els verbs de la tercera conjugació. El P. Fullana, igual que Nebot i Pérez, tampoc no s'adonà que *-ixc, -ixes, -ix, -ixen* o *-isc, -ixes, -eix, -eixen* del català oriental i del llenguatge literari clàssic. Eren uns increments ja diferenciats en llatí vulgar. Per al P. Fullana era tot una simple qüestió d'afegitons eufònics:

Els en *i*, además d'admitir la *c* eufònica i distintiva, en la primera persona, afigen la *x* en tot lo singular i en la tercera persona del plural. La *e* eufònica s'intercala en les segones persones dels temes en *i*, i en *consonant*, com també en totes les del plural dels en *consonant* (1915: 107).

En el present de subjuntiu d'aquests verbs de la tercera conjugació —que formen un únic grup, com hem vist— hi ha afegitons eufònics per a totes les persones, incloses la primera i segona persona del plural, que poden escollir entre les formes amb afegitons eufònics o sense: *partixcam* o *partim, partixcau* o *partiu*.

Proposa la desinència *-c* per als verbs purs d'aquesta conjugació contra l'etimologia i la tradició clàssica: *cusc, culc, fuigc*.

I pel que fa als verbs irregulars es pot resumir dient que els tracta molt parcialment, molt embolicadament i bastant erròniament. Com a testimoni vet ací una mostra:

Els [verbs de la tercera conjugació] que pòrten *g* per lletra pretemàtica pèrden la *i* temàtica en les tres persones del singular i en la última del plural del present d'indicatiu, així com en totes les persones dels presents de subjuntiu i de l'imperatiu. No admitixen la *x* eufònica, pero sí la *c, g, o gu*, en les mateixes persones irregulars (1915: 131-132).

La confusió no pot ser major. La pèrdua de la *i* temàtica, que diu el P. Fullana, s'esdevé no sols en aquest grup de verbs amb la *g* pre-temàtica, sinó en tots els verbs

purs de la tercera conjugació. Però, a més a més, aquests verbs es poden conjugar seguint les formes incoatives, de manera que és fals que “no admitixen la *x* eufònica”, i, finalment, si bé és veritat que aquests verbs, com els de tipus *renyir* i *cosir*, adopten formes velaritzades també és sabut que no són clàssiques ni recomanables en llenguatge literari; per altra banda no diu que canvien la *e* del radical en *i* en les tres persones del singular i la tercera del plural.

O, si en volem una altra mostra, es pot agafar el canvi de *e* a *i* i el de *o* a *u*. Segons el P. Fullana aquest canvi vocàlic s'esdevé només en els verbs que porten *l*, *ll* o *ny* pretemàtiques, la qual cosa és incorrecta per a tots dos canvis. El canvi de *e* a *i* s'esdevé en els verbs *renyir*, *tenyir*, i derivats, però també en *llegir*, *afegir*, *confegir*, *teixir*, *vestir* i derivats. I el canvi de *o* a *u* s'esdevé en *collir* i *engolir*, però també en *tossir*, *cosir*, *sortir* i *escopir*; i, a més a més, el canvi s'esdevé sols en aquestes quatre persones esmentades i no en totes com proposa el P. Fullana en el cas de *o > u*: *cullc*, *culls*, *cull*, *collim*, *colliu*, *cullen*.

Aquestes incursions en la conjugació verbal ens donen una visió, tot i no ser exhaustiva, prou justa de la proposta del P. Fullana.

5.7. Adverbis, conjuncions i preposicions

Ací el P. Fullana obri les portes de la gramàtica amb generositat i ho accepta tot, siguen vulgarismes, castellanismes, localismes... Vegem-ne algunes mostres:

- Adverbis: *aixina*, *allina*, *casi*, *lasendemá*, *antany*, *ahí*, *dempres*, *además*...
- Conjuncions: *donat que*, *pos*, *per lo tant*, *no obstant*...
- Preposicions: *hasta*, *baix de*, *al rededor de*, *dende*...

6. SINTAXI

A l'apartat de sintaxi estudia la *concordança*, *el règim*, i la *construcció*, que serveixen per a demostrar una vegada més la insuficient informació que tenia de la llengua clàssica i l'escàs tremp de gramàtic. Repassem algun dels aspectes més conflictius:

6.1. Pronoms personals àtons

Ja hem vist abans la dificultat més gran que planteja la normativa del P. Fullana: defensar la contracció i no l'apostrofació dels pronoms personals àtons. Ara, en la

sintaxi, dóna regles de col·locació dels pronoms davant o darrere del verb i de combinacions, insuficients i fins i tot de vegades errònies. Vegem-ne algun aspecte:

- Els pronoms àtons han d'anar darrere del verb quan aquest és usat en imperatiu, però no diu res del gerundi.
- Darrere del verb acabat en vocal s'usa *lo, los*: "no puc vórello", "no dec créurelos".
- *Ho* adopta la forma *u*: *pòrtau* (=porta-ho), *péndreu* (=prendre-ho), *òmpliu* (=ompli-ho).
- La combinació *nos en* esdevé *on* o *one*: *anémone* (=anem-nos-en).
- La combinació *ne hi* esdevé *en hi*: "Mira cuanta flòr! En hi han de ròges, blanques i blaves".
- Com a mostra d'explicació rudimentària, heus ací la del pronom personal *li*:

També suplix al *se* en les combinacions *selo, sela, selos, seles* i *s'ho*: *No puc portárlilo; li la prenc i no li la torne* (a Vosté). *Lihs* venc barats, *li les* compre cares, *liu* pagaré bé (1915: 218).

6.2. Relatius

Exactament els mateixos qualificatius podem adduir per a les normes de la sintaxi dels relatius: insuficients i errònies.

- Accepta l'estructura castellana *preposició + article + que*: "Ací tens dos cases: viurás en la que vullgues."
- Accepta *que* al costat de *preposició + article + cual*: "Ma casa, *que* trac dèu quincets d'arrendament, es per a tú", en lloc de "ma casa *de la cual* trac dèu quincets d'arrendament, es per a tú".
- L'estructura castellana de l'anomenat relatiu possessiu equival a tres estructures nostres: amb *cual*, amb *que*, i amb *qui*.

Exs: "Ací ha estat aquell hòme, la filla del *cual* festeja en lo mege."

"Ací ha estat aquell hòme, *quina* filla festeja en lo mege".

"Ací ha estat aquell hòme, *que* la filla festeja en lo mege".

- En lloc de l'estructura correcta amb *cual* proposa la incorrecta amb *que* davant possessiu: "Aquells hòmens, *que'ls seus* fills vingueren ahir, son grans propietaris", en lloc de "Aquells hòmens *els fills dels quals* vingueren ahir, son grans propietaris".

- També equivocadament recomana anteposar a l'antecedent la preposició que correspon al relatiu: "Donava gust de vore en la prontitut *que* feya les còses", en lloc de "Donava gust de vore la prontitut *en que* feya les còses".
- I, com havia fet Nebot, confon en una barreja incomprensible els interrogatius, quantitatius i exclamatius amb els relatius.

6.3. Verb

La sintaxi del verb es caracteritza per l'obertura a algunes construccions, sospitoses de castellanitzades o rebutjades per la normativa fabriana, sense cap cautela o argumentació específica:

- Perífrasi d'obligació: accepta *tenir+que* ("Tinc que dirte moltes coses"), *haver+que* ("Hi ha que passar el riu") i *deure+infinitiu* ("Devém evitar les ocasions de pecar").
- Probabilitat: proposa l'ús del condicional, com en castellà, en lloc de la perífrasi *deure+infinitiu* ("Encara no serien les dotze, cuan vingué per casa").
- Dóna plena llibertat de substantivació a l'infinitiu, que pot anar acompanyat d'adjectius i admetre els mateixos complements que el substantiu: "Un treballar pesat", "El cantar del grill es importú".

Proposa la concordança del participi seguit d'un infinitiu amb l'objecte directe representat pel pronom personal àton, encara que aquest siga objecte directe de l'infinitiu i no del participi: "La [cançó] he oída cantar".

6.4. Preposicions

La proposta més transcendent és l'eliminació de *ab*, *amb*, substituïda per *en*. I la introducció de l'objecte directe mitjançant la preposició *a*: "Amar a Deu i al pròxim com a nosatres mateixos".

Inútil és buscar tots els punts més conflictius de la sintaxi normativa, perquè el P. Fullana no els té en compte, com ara:

- El correcte ús de *ningú*, *gens*, *res*, *tampoc*, *mai*, etc. en oracions afirmatives, negatives o hipotètiques. Només parla de *tampoc* i per dir una incongruència: que *tampoc* va davant del verb en frase afirmativa i darrere en negativa. Exs: "Tampòc ho vullc", "No ho vullc tampòc".
- La construcció de l'infinitiu temporal.

- La sintaxi del gerundi.
- El mode verbal de les oracions de temor i condicional.
- El canvi i caiguda de les preposicions àtones davant infinitiu i conjunció *que*.

7. L'APORTACIÓ LEXICOGRÀFICA

El P. Fullana va veure la necessitat que tenien els valencians d'un vocabulari extens, fiable i de correcta ortografia. Fruit de la seua dedicació en aquesta tasca fou el *Vocabulari Ortogràfic Valencià-Castellà*, de 1921.

Aquest *Vocabulari*, és extens però errat, car, d'una banda, les 45.000 paraules incorporades no han passat pel necessari filtre científic i, de l'altra, l'ortografia és la mateixa proposada també a *Compèndi de la Gramàtica Valenciana*, apareguda aquest mateix any 1921, de la qual ja coneixem les seues insuficiències, la qual cosa ens estalviarà de repetir una anàlisi feta pàgines més amunt.

De l'aportació estrictament lèxica cal recordar que, tal com han mostrat Joseph Gulsoy (1964: 141), Manuel Sanchis Guarner (1978: 57) i Emili Casanova (1989: 417-418), el P. Fullana es basà quasi exclusivament en el *Novísimo Diccionario General Valenciano-Castellano* (1891), de Joaquim Martí Gadea, que alhora s'havia servit del precedent de Josep Escrig (1851), ampliat i retocat per Constantí Llombart i Ramon Andrés Cabrelles (des de 1887).

El resultat és molt decepcionant, com adverteix Sanchis Guarner, "des del punt de vista lexicogràfic, és menys que mediocre" (1978: 57). La manca de rigor científic li fa incloure nombrosos castellanismes, mots desconeguts del parlar valencià i del català general i arcaïsmes (1989: 420-441), a més a més d'incórrer en equivalències incompletes i errors de derivació.

És, al capdavant, una obra filològicament endarrerida. Com apunta Emili Casanova, "el pare Fullana és el darrer lexicògraf del XIX" (1989: 441).

8. CONSIDERACIÓ FINAL

L'anàlisi realitzada de la proposta gramatical del P. Fullana ens permet ara de proposar unes consideracions globals genèriques.

Hom ha pogut advertir com la seua obra ocupa una posició entre Josep Nebot i Pérez i Pompeu Fabra. És en gran mida un continuador del primer fins a la *Gramàtica Elemental de la Llengua Valenciana*, de 1915: segueix les regles d'accentuació gràfica; l'ús d'una apostrofació directa i una altra d'indirecta i gairebé entre les mateixes parts de l'oració; la contracció dels pronominals personals àtons entre si i amb el verb;

l'embolic dels relatius-interrogatius; la no consideració de verbs purs i incoatius a la tercera conjugació; els idèntics arguments segregacionistes... A partir del *Compèndi de la Gramàtica Valenciana* i del *Diccionari Ortogràfic Valencià-Castellà*, tots dos de 1921, mentre curiosament manifesta una posició segregacionista, enceta la tímida i inconclusa aproximació a la normativa fabriana.

Però al P. Fullana li faltava geni gramatical per a superar vertaderament l'obra de Nebot i no limitar-se només a intranscendents discrepàncies, i li faltà la mateixa genialitat per a saber mantenir unes divergències científicament raonables amb Pompeu Fabra. La seua obra ens deixa un regust de vellesa, un aire ranci, comparada amb la modernitat i claredat del gramàtic coetani barceloní. Els tres pilars bàsics de la seua obra (l'etimologia, l'evolució, i l'ús constant i raonat dels escriptors clàssics), els va combinar amb freqüent criteri equivocat, causa d'optar per les solucions menys operatives. Recordem com l'argument etimologista el du a proposar la grafia *c*, encara que provoqe un embolic ortogràfic, per representar el so alveolar sibilant sonor darrere consonant ("polce", "trecce"), però aquest mateix argument ja no té cap valor per a l'ortografia de "mege", per exemple.

Però també li falta la valentia, científicament imprescindible, de basar-se en la unitat de la llengua catalana general, de tal manera que la seua obra gramatical no hagués de ser "necessàriament" la cerca impossible d'una ortografia, morfologia, sintaxi i lèxic divergents de la normativa fabriana, origen medul·lar de les incongruències i impracticabilitat de gran part de la proposta gramatical del P. Fullana.

És curiós observar com de diferents han estat les crítiques sobre l'obra del P. Fullana entre els valencianistes contemporanis i els estudiosos posteriors. Els primers que van sofrir l'obstinació del P. Fullana a renunciar a les seues improductibles propostes gramaticals segregacionistes no li ho perdonaven i l'atacaven persistentment. Així el grup redactor de la revista *Pàtria Nova*, que ja en la primera època, 1915, declarava la unitat lingüística de valencià i català, en la segona època, 1923, s'enfrontà durament al P. Fullana. I així, per exemple, anys després Artur Perucho, un dels integrants del valencianisme dels anys trenta (1930: 131).

En aquest Institut d'idiomes [el de la Universitat] hom havia encarregat el tristament cèlebre pare Fullana d'una càtedra de Llengua valenciana, amb caràcter lliure i gratuït. El pare Fullana hi exposava les més divertides teories filològiques i gramaticals, defensava una ortografia absurda i la teoria, més absurda encara, de la diferenciació radical entre el català i el "valencià". Una dictadura intel·ligent l'hauria subvencionat, perquè el famós frare feia més mal a l'idioma que una pedregada en una vinya.

Però Guillem Renart (pseudònim de Josep Giner), Manuel Sanchis Guarner i Antoni M. Badia i Margarit l'han tractat amb benevolència, extrema en el cas del primer.

Fruit d'una reflexió serena i distanciada és el següent judici de Guillem Renart (1949: 238):

A València l'acostament s'havia fet per via perillosa: era el triomf de l'ortografia castellana, consagrada pels Baldoví i Escalante, i practicada per tots els ratpenatistes d'aleshores. En tal desgavell i menyspreu de les bones normes gramaticals, surt el Pare Fullana. Era coneixedor dels abominables errors ortogràfics i propugnava una pronunciació correcta i una ortografia llegítima. Potser li mancava el temperament autoritari gramatical i una ambició elevada per al pervindre de l'ús de l'idioma: ell va sotmetre les qüestions ortogràfiques i gramaticals a discussió en assemblea general de socis del Rat-Penat, amb votacions públiques..., va anar rectificant solucions al llarg de quaranta anys i totes les seues obres d'història i literatura les escrigué en castellà... És evident que li mancava geni de gramàtic i no va donar exemple en l'ús de la nostra llengua com a llengua de cultura i civilització.

Similar opinió, una crítica no exempta de comprensió, mereix l'obra del P. Fullana a Sanchis Guarnier (1978: 58-59). També Badia i Margarit li dedica un comentari comprensiu (1962: 48).

Des de la nostra perspectiva actual l'obra del P. Fullana se'ns apareix com la gran esperança gramatical valenciana frustrada. L'enorme treball i la constant investigació de la llengua mereixen, sense cap dubte, uns resultats més positius. Però, com ja hem vist, manca de geni i d'olfacte gramaticals a part, la seua personalitat, ajustadissa a les pressions ambientals, el va fer seguir un itinerari científico-personal eclèctic i, fins i tot, contradictori, que condicionaren la seua obra: col·laborador del *Diccionari Català-Valencià-Balear* de Mossèn Alcover, i del *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, obra de P. Fabra; membre de número de l'Academia de la Llengua Catalana de Barcelona, muntada per dissidents amb l'objecte de combatre les Normes de l'Institut d'Estudis Catalans; director de número del *Centro de Cultura Valenciana*, societat defensora de la secessió lingüística del valencià del tronc comú català –precisament l'organisme que li encarregà l'elaboració d'aquesta *Gramática Elemental de la Llengua Valenciana* (1915)–; primer firmant de l'acceptació de les Normes Ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans amb l'Acord de Castelló del 21 de desembre de 1932, i autor el mateix any d'una *Ortografia Valenciana*, on havia continuat defensant la seua proposta segregacionista, mantinguda encara l'any següent en reeditar-la, a despit d'haver encapçalat la signatura de l'acord. Entremig se li havia adjudicat l'any 1918 l'encàrrec dels Cursos de Llengua Valenciana de l'Institut d'Idiomes de la Universitat de València, fins que Primo de Rivera dona per acabada l'experiència l'any 1925, alhora que l'any 1928 el feia membre en representació valenciana de la *Real Academia de la Lengua Española*.

La prova més evident del fracàs, ja en el seu temps, de la seua proposta gramatical la tenim en l'actitud del valencianisme coetani. Convençuts íntimament de la impossibilitat de l'ajuda del P. Fullana, ja des de l'any 1918 els militants valencianistes inicien el seu propi esforç gramatical amb la *Gramàtica Valenciana* de Bernat Ortín Benedito, elemental però inequívoca introducció de la normativa fabriana. Després en els anys trenta, vindrà l'aportació decisiva de Carles Salvador i els joves Josep Giner i Manuel Sanchis Guarner. El P. Fullana era ja història.

VICENT SIMBOR ROIG
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AGULLÓ, B. (1975) *Vida y obra del escritor Luis Fullana (1871-1948)*, Alacant, Instituto de Estudios Alicantinos, Diputació d'Alacant.
- ALCOVER, A. M. (1915) "Pròleg a la *Gramàtica Catalana* de Tomàs Fortesa", *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* tom VIII, 1914-1915, Mallorca, pp. 33-108.
- BARNILS, P. (1915) "Ll. Fullana Mira: *Gramàtica elemental de la Llengua valenciana*", *Butlletí de Dialectologia Catalana* III, juliol-desembre, Barcelona, pp. 139-141.
- BADIA I MARGARIT, A.M. (1962) *Gramàtica Catalana*, Madrid, Gredos.
- CASANOVA, E. (1989) "La faceta lexicogràfica del P. Fullana", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, tom LXVII, quad. III, juliol-setembre 1989, Castelló de la Plana, pp. 415-441.
- FULLANA I MIRA, L. (1907) *Morfología del Verb en la Llengua Valenciana*, València.
- (1908) *Ullada General sobre la Morfología Valenciana*, València.
- *Ullada General a la Morfología Catalana*, Barcelona.
- (1912) *Estudi sobre Filología Valenciana*, València.
- (1915) *Gramática Elemental de la Llengua Valenciana*, València.
- (1921) *Vocabulari Ortogràfic Valencià-Castellà*, València.
- (1922) *Compèndi de la Gramàtica Valenciana*, València.
- (1926) *Temes Pràctics per a l'Ensenyança de la Llengua Valenciana girats a l'estil de Martorell*, València.
- (1928) *Evolución del Verbo en la Lengua Valenciana*, València.
- (1932) *Ortografía Valenciana*, València.
- GULSOY, J. (1964) "La lexicografia valenciana", *Revista Valenciana de Filología*, tom VI, 2-3, València, Institución Alfonso el Magnánimo, Diputació de València, pp. 109-141.

- LLORENÇ, A. (1989) "Lluís Fullana i la unitat de la llengua catalana. Relació epistolar del pare Fullana i Mossèn Alcover (1902-1916)", dins Ferrando, A. ed. *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana. VIII. Àrea 7. Història de la llengua*, València, Institut de Filologia Valenciana, pp. 579-605.
- PERUCHO, A. (1930) *Catalunya sota la Dictadura*, Barcelona.
- RENART, G. (pseudònim de J. Giner) (1949) "L'obra gramatical del P. Fullana", *Las Provincias. Almanaque para 1949*, València, pp. 237-241.
- SANCHIS GUARNER, M. (1978) *La llengua dels valencians*, 6a ed., València.
- SCHÄDEL, B. (1909) "El llibre del Congrés", *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, tom IV, 1908-1909, Mallorca, pp. 169-174.

